

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

МАШЛЯКЕВИЧ Дмитро Станіславович - здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

Систематизовано суб'єкти запобігання та протидії корупції відповідно до їх компетенцій.

Ключові слова: корупція, суб'єкт протидії

Із праксеологічної точки зору для сьогоденної України найбільш важливим є питання щодо методів викоринення корупції з життя суспільства. Актуальність цього завдання визначається не лише негативними соціальними наслідками цього явища, але й фактом появи останнім часом небезпечних заяв про те, що корупція є не відхиленням, а специфічною формою державного устрою України. Важливе значення в подоланні корупції має інституційне оформлення цієї діяльності.

Аналіз чинної нормативно-правової бази щодо запобігання та протидії корупції дає підстави стверджувати, що законодавцем було враховано міжнародний досвід та досвід попереднього інституційного забезпечення антикорупційної політики [1, с. 208-239], і відбулося однозначне визначення державних структур, які мають відповідні завдання у цій сфері. Виходячи зі змісту антикорупційної діяльності, функціонального призначення та кола повноважень, суб'єкти запобігання і протидії корупції можуть бути поділені на такі групи:

1. Суб'єкти, які беруть участь у запобіганні, виявленні, припиненні корупції, інформуванні населення про рівень корупції.

2. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції.

3. Органи державної влади та місцевого самоврядування та їх керівники.

4. Суб'єкти запобігання корупції у діяльності юридичних осіб.

5. Суб'єкти громадськості.

Розглянемо послідовно статус та повноваження цих органів стосовно запобігання та протидії корупції.

Суб'єкти, які беруть участь у запобіганні, виявленні, припиненні корупції, інформуванні населення про рівень корупції:

1. Президент України: утворює Національне антикорупційне бюро України (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»);

2. Верховна Рада України: визначає засади антикорупційної політики (Антикорупційну стратегію) (ч. 1 ст. 18 Закону); щороку не пізніше 1 червня проводить парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції, затверджує та оприлюднює щорічну національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики (ч. 2 ст. 18 Закону); здійснює в комітеті, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією, обов'язкову антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України (ч. 2 ст. 55 Закону);

3. Кабінет Міністрів України: утворює Національне агентство з питань запобі-

гання корупції відповідно до Конституції України та законів України (ч. 3 ст. 4 Закону); достроково припиняє повноваження члена Національного агентства з питань запобігання корупції (ч. 10 ст. 5 Закону); затверджує граничну чисельність працівників апарату Національного агентства з питань запобігання корупції за поданням його Голови (ч. 2 ст. 8 Закону); створює територіальні органи Національного агентства з питань запобігання корупції за його поданням (ч. 3 ст. 8 Закону); утворює та формує Громадську раду при Національному агентстві з питань запобігання корупції; визначає порядок організації та проведення конкурсу з формування Громадської ради при Національному агентстві (ч. 2 ст. 14 Закону); реалізує Антикорупційну стратегію шляхом затвердження та виконання державної програми, яка розробляється Національним агентством (ч. 4 ст. 18 Закону); не пізніше 15 квітня розглядає та схвалює проект національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики, підготовлений Національним агентством, який протягом десяти робочих днів з дня схвалення направляється до Верховної Ради України (ч. 4 ст. 20 Закону); визначає порядок передачі органу, підприємству, установі чи організації подарунків, одержаних особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям (ч. 3 ст. 23 Закону); надсилає проекти нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Верховної Ради України або Кабінету Міністрів України, для проведення Національним агентством антикорупційної експертизи (ч. 5 ст. 55 Закону); затверджує порядок проведення спеціальної перевірки та форму згоди на проведення спеціальної перевірки (ч. 1 ст. 57 Закону); визначає порядок службового розслідування, яке проводиться з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконанню вимог Закону в інший спосіб (ч. 3 ст. 65 Закону).

Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, органи внутрішніх справ України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції (ст. 1 Закону).

Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. У межах, визначених цим та іншими законами, Національне агентство є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України (ст. 4 Закону).

До повноважень Національного агентства належать (ст. 11 Закону): 1) проведення аналізу: стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції; 2) розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії; 3) підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики; 4) формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань; 5) організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції; 6) здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; 7) координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної

Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм; 8) здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 9) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; 10) затвердження відповідно до цього Закону правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; 11) координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції; 12) погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи; 13) здійснення співпраці із особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону (викривачі), вжиття заходів щодо їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням; 14) організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування; 15) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання

та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; 16) інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції; 17) залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики; 18) координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики, співпраця з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями в межах своєї компетенції; 19) обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; 20) інші повноваження, визначені законом.

Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також запобігання вчиненню нових (ст. 1 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» [2]).

У межах своїх обов'язків (ст. 16 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України») Національне бюро: 1) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів; 2) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом; 3) вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та

іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності Національного бюро, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;4) взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;5) здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро;6) забезпечує особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;7) забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;8) звітує про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи;9) здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

З метою попередження, виявлення та розслідування правопорушень у діяльності працівників Національного бюро у складі його центрального управління діє підрозділ внутрішнього контролю. Рішенням Директора Національного бюро у складі територіальних управлінь Національного бюро можуть створюватися підрозділи внутрішнього контролю, які підпорядковуються безпосередньо Директору Національного бюро (ч. 1 ст. 27 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України»).

Підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро має такі обов'язки (ч. 2 ст. 27 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України»):1) запобігання вчиненню правопорушень працівниками Національного бюро згідно з вимогами законів України «Про запобігання корупції» та «Про державну службу»;2) здійснення

контролю за дотриманням працівниками Національного бюро правил етичної поведінки, конфлікту інтересів, декларування майна, доходів, видатків та зобов'язань фінансового характеру;3) проведення перевірок працівників Національного бюро на доброчесність та моніторингу способу їх життя;4) перевірка інформації, що міститься у зверненнях фізичних та юридичних осіб, засобах масової інформації, інших джерелах, у тому числі отриманої через спеціальну телефонну лінію, сторінку в мережі Інтернет, засоби електронного зв'язку Національного бюро, щодо причетності працівників Національного бюро до вчинення правопорушень;5) проведення службового розслідування стосовно працівників Національного бюро;5-1) здійснювати оперативно-розшукові заходи та досудове розслідування з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень у діяльності працівників Національного бюро;6) проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на призначення на посади в Національному бюро;7) вжиття заходів щодо захисту працівників Національного бюро, які повідомляють про вчинення протиправних дій чи бездіяльність інших працівників Національного бюро;8) консультування працівників Національного бюро щодо правил етичної поведінки, конфлікту інтересів, декларування майна, доходів, видатків та зобов'язань фінансового характеру.

Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, вказаних у ч. 5 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України [3] стосовно суб'єктів злочину, розміру предмета злочину або завданої ним шкоди, та в інших випадках.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативними підрозділами Національного антикорупційного бюро України –

детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю – здійснюється оперативно-розшукова діяльність [4].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура утворена в системі прокуратури України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [5]. Цим Законом внесені відповідні зміни в Закон України «Про прокуратуру» [6].

Згідно з ч. 3 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури визначені статтею 8-1 цього Закону. Утворення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, визначення її структури і штату здійснюються Генеральним прокурором України за погодженням з Директором Національного антикорупційного бюро України.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура утворюється на правах структурного підрозділу в Генеральній прокуратурі України, та на неї покладаються такі функції (ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру»): 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

Щодо органів внутрішніх справ, як спеціально уповноваженого органу з протидії корупції, слід зауважити, що в ході реформування органів внутрішніх справ було ліквідовано спеціальний підрозділ, який у складі МВС займався боротьбою із корупцією, – підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю [7]. Отже, оскільки в Законі немає спеціальних вказівок щодо повноважень органів внутрішніх справ у протидії із корупцією, то вони здійснюють цю діяльність у рамках загальної функції

протидії злочинності та припинення правопорушень.

Зауважимо також, що Закон не згадує про ще один правоохоронний орган – Службу безпеки України, до завдань якої входить попередження, виявлення, припинення корупційних протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» [8]). У структурі СБУ діє спеціальний підрозділ – Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України. Цей підрозділ, судячи із його сторінки у Фейсбук [9], не припиняє успішної боротьби із корупцією.

Відповідно до п. 7-1 Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», Служба безпеки України до створення в Національному антикорупційному бюро України оперативно-технічного підрозділу забезпечує безоплатне користування уповноваженими працівниками Національного антикорупційного бюро України обладнанням та іншими матеріально-технічними засобами, необхідними для виконання обов'язків Національного антикорупційного бюро України.

Отже, зважаючи на відсутність спеціальних вказівок у Законі про СБУ як спеціальний орган протидії корупції, а також той факт, що компетенція спеціальних підрозділів СБУ в протидії корупції перетинається із компетенцією Національного бюро, слід очікувати, що відповідні ці повноваження будуть виключені із завдань СБУ.

Слід зазначити, що Закон побудовано таким чином, що фактично всі органи державної влади та місцевого самоврядування в межах своєї компетенції повинні здійснювати заходи із запобігання корупції. Цей механізм здійснюється на основі антикорупційних програм, які відповідно до ст. 19 Закону погоджуються Національним агентством. За результатами реалізації засад антикорупційної політики спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, інші державні органи, органи

влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування до 15 лютого подають до Національного агентства інформацію, необхідну для підготовки національної доповіді (ч. 3 ст. 20 Закону).

При цьому керівники державних органів несуть персональну відповідальність за забезпечення реалізації державної програми з виконання Антикорупційної стратегії (ч. 4 ст. 18 Закону). Крім того, на керівників державних органів покладено певні обов'язки здійснення антикорупційних заходів відносно підлеглих осіб при запобіганні корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням (Розділ IV Закону), запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів (Розділ V Закону).

Значна увага в сучасній антикорупційній стратегії приділена запобіганню та протидії корупції в приватному секторі. Відповідно до п. 4 розділу «Запобігання корупції у приватному секторі» Антикорупційної стратегії на 2015-2017 рр., заплановано утворити інститут бізнес-омбудсмена, який представлятиме інтереси бізнесу в Уряді України, та установити за його участю на постійній основі діалог з бізнесом з метою підвищення рівня обізнаності про ризики корупції та наявні рішення для приватного сектору, отримання порад від бізнесу щодо реформування відповідного законодавства для обмеження можливостей для корупції.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» затверджено Положення про Раду бізнес-омбудсмена [10], в якому визначено її основні завдання (п. 4 Положення), заходи, які вона здійснює з метою виконання покладених на неї завдань (п. 5 Положення).

Зауважимо, що Рада є дорадчим органом, який очолює бізнес-омбудсмен, повноваження та обов'язки якого визначено п. 9 Положення. Однак, не зрозуміло, чи всі повноваження та обов'язки бізнес-омбудсмена визначено в Положенні, оскільки згідно з п. 4 Постанови «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» Міністерству економічного розвитку і торгівлі доручається подати до 20 березня 2015 р. на роз-

гляд Кабінету Міністрів України законопроект щодо утворення установи бізнес-омбудсмена. Виходячи з цього, повністю статус бізнес-омбудсмена повинен бути визначений відповідним Законом. Проте у вказаному Положенні Кабінет Міністрів прийняв на себе право призначати бізнес-омбудсмена і призначив його [11]. А законопроект на вказану дату так і не було подано.

Таким чином, ми бачимо, що уряд, використавши своє право для забезпечення здійснення своїх повноважень утворювати тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи (ч. 1 ст. 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [12]), самостійно виконав п. 4 розділу «Запобігання корупції у приватному секторі» Антикорупційної стратегії. Але, на наш погляд, здійснення цього заходу стратегії саме в такий спосіб спотворило всю ідею бізнес-омбудсмена. Фактично він стане дорадчим, консультативним органом та ще й підзвітним Наглядовій Раді, яка є керівним органом Ради бізнес-омбудсмена (п. 11 Положення). Захист інтересів бізнесу, як і будь-яких законних інтересів, потребує певних повноважень, які б могли вплинути на відповідні рішення влади, і не тільки виконавчої, проте бізнес-омбудсмен їх не має. Отже, інститут бізнес-омбудсмена повинен бути створений на законодавчому рівні із наданням повноважень мінімум рівня члена уряду з правом вето щодо рішень, які зачіпають інтереси бізнесу, та із достатнім рівнем незалежності.

Очевидно, що невизначеність шляху здійснення певного заходу Антикорупційної стратегії призводить до його реалізації органом, який не має достатніх повноважень для ефективного його здійснення. Отже, стратегія повинна містити чітку вказівку на рівень та гілку влади, яка здійснює конкретні заходи.

Нововведенням Закону України «Про запобігання корупції» є окреме регулювання запобігання корупції у діяльності юридичних осіб (Розділ X).

Закон покладає на всі юридичні особи та їх керівників, засновників (учасників) юридичної особи загальні обов'язки із за-

безпечення розробки та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у діяльності юридичної особи (зокрема Антикорупційну програму юридичної особи), регулярної оцінки корупційних ризиків у її діяльності, для чого можуть залучатися незалежні експерти, зокрема для проведення аудиту (ч. 1, 2 ст. 61, ст. 62, 63 Закону). Щодо посадових та службових осіб юридичних осіб, інших осіб, які виконують роботу та перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, також застосовуються певні обмеження та покладаються обов'язки (ч. 1, 2 ст. 61 Закону).

Крім цього, Закон запроваджує посаду Уповноваженого з реалізації антикорупційної програми, яка в певних юридичних особах повинна створюватися обов'язково (ч. 5 ст. 62 Закону). Уповноважений є особою, відповідальною за реалізацію антикорупційної програми, правовий статус якої визначено в ст. 64 Закону.

Відповідно до ст. 21 Закону, громадськість також бере участь у заходах щодо запобігання корупції, для чого громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів

нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству;

9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції.

Гарантією користування цими правами є передбачений ст. 53 Закону державний захист викривачів – осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції і які за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляють про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні відбулося інституціональне оформлення антикорупційної стратегії, в ході чого, виходячи зі змісту антикорупційної діяльності, функціонального призначення та кола повноважень, було утворено окремі групи суб'єктів запобігання та протидії корупції. Одним з основних досягнень у напрямку реалізації державної антикорупційної стратегії є створення окремих спеціально уповноважених органів протидії корупції та зосередження в їх статусі спеціальних повноважень з чітким розподілом компетенцій.

Література

1. Клімова, С. М. Організація запобігання та протидії корупції в Україні [Текст] : навч. посіб. / С. М. Клімова, Т. В. Ковальова ; Нац. агентство України з питань держ. служби, ХарРІНАДУ. – Харків : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2012. – 180 с.
 2. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII // *Голос України* від 25.10.2014 – № 206.
 3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України*, 2013 р., №9 9-13, ст. 88
 4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
 5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. № 198-VIII // *Голос України* від 04.03.2015 р. – № 39.
 6. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII // *Голос України* від 25.10.2014 – № 206.
 7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» від 12.02.2015 № 193-VIII // *Голос України* від 09.04.2015 р. – № 64.
 8. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
 9. Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України / Фейсбук : Співтовариства. – Режим доступу: <https://uk-ua.facebook.com/GUBKOZSBU>. – Назва з екрану.
 10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради бізнес-омбудсмена» від 26.11.2014 р. № 691 // *Урядовий кур'єр* від 12.12.2014 р. – № 232.
 11. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про затвердження А. Шемети бізнес-омбудсменом» від 22.12.2014 № 1251-р // *Урядовий кур'єр* від 27.12.2014 р. – № 243.
 12. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII // *Голос України* від 01.03.2014 р. – № 39 (Спецвипуск).
-